

Van Schagen Architecten

Het tweede leven van naoorlogse woningbouw

Verslag van de lezing op 11 juni 2013

door Svende Reeskamp

Afbeeldingen: www.vanschagenarchitecten.com

06-'13

De bestaande stad als uitdaging is niet voor niets het motto van Van Schagen Architecten, zo blijkt als directeur Gert Jan te Velde ons meeneemt langs een aantal gerealiseerde projecten waarin naoorlogse woningbouwcomplexen een tweede leven kregen. "Ik ben in den lande bezig een hardnekkig vooroordeel weg te nemen, namelijk dat de naoorlogse voorraad star is en niet de moeite waard."

Van de vele mogelijkheden die de naoorlogse architectuur en stedenbouw te bieden hebben, werd de afgelopen jaren niet vanzelfsprekend rekenschap gegeven bij wijkvernieuwingen. "Het zou een belemmerende, saaie architectuur zijn, waar je eigenlijk niks mee kan. En dat is flauwekul, om het maar even plat te zeggen."

De reden dat grachtenpanden zo vaak zijn aangepast aan de eisen van de tijd, in tegenstelling tot de zelden veranderende naoorlogse woningbouw, heeft volgens Te Velde meer te maken heeft met zaken als ligging, marktpositie en vierkante meterprijzen, dan met de flexibiliteit van de architectuur of de stedenbouwkundige kwaliteiten.

Ook eigendom speelt een rol in het hoeveelheid levens die gebouwen doormaken. Kleinschalig en particulier eigendom speelt soepeler in op veranderende vraag dan grootschalig bezit door corporaties. "Corporaties hebben een andere planningshorizon, die maken een beslissing voor een heel gebouw en daarna gebeurt er *grosso modo* dertig jaar niks."

Toch is er een verandering gaande in de positie van vroeg-naoorlogse wijken. "De Wijerd en Selwerd in Groningen bijvoorbeeld, nemen in het uitdijende stedelijk netwerk een steeds stedelijker positie in; een bijzondere positie waar wel degelijk kansen inzitten."

[1]

”

Wat je nog allemaal met zo'n ongelofelijk doodgewoon portiekblokje kunt doen.

Rond de jaren negentig bestond het ingrijpen in naoorlogse woningen vaak nog slechts uit technische noodzakelijkheden, zoals isoleren en kozijnen vervangen. "Stedenbouwkundig veranderde er niet zo veel, maar architectonisch is het vaak een drama geweest, die aanpak. Er is veel vernield toen, vind ik zelf." Dit leverde huizen op die technisch in orde waren, maar wijken die qua aanbod nog erg homogeen waren.

De laatste jaren zijn in naoorlogse wijken daarom vaak woningen gesloopt, om een grotere diversiteit aan woningtypes er voor terug te krijgen. "Ons werk werd toen ineens gezien als geneuzel in de marge. Ambitie had je nodig, en dat stond gelijk aan slopen en nieuwbouw."

Te Velde benadrukt het belang van een gulden middenweg tussen het slechts technisch onderhouden op woningniveau en het rigoureuze ingrijpen op wijkniveau. "Grootschalige vernieuwing geef ik heel weinig kans. Maar wat ook niet goed voor de wijk zou zijn is als we terug zouden keren naar een technische benadering, waarin alleen maar onderhoud wordt gepleegd. Er moet wel

degelijk blijvend gesleuteld worden aan een stad, dat is iets meer dan alleen maar een likje verf.”

Waar zich de juiste verhouding tussen de twee uiterste benaderingen bevindt verschilt per project en is een kwestie van zorgvuldig afwegen van architectuurhistorische waarden en hedendaagse bouwfysische eisen. De projecten van Van Schagen zijn daarom altijd gefundeerd op archiefonderzoek: oude tekeningen of foto's van het gebouw. “Er is bijna geen naoorlogs woningbouwcomplex te vinden dat niet is aangetast in de loop der tijd. We willen weten hoe het gebouw erbij stond, en willen ook begrijpen wáárom het er zo heeft bijgestaan.”

In het geval van De Vissenkommen in Rotterdam-Pendrecht (vier jaren '50 portiekblokken van Harry Nefkens), trof het bureau in 2003 complexen aan in vrijwel originele staat. [1] “Oude kozijnen nog, trespasplaatjes tegen de balkonnen, trespasplaten tegen de dakrand, een wat moeizaam verscholen entree: een ordinaire portiekflat, zou je kunnen zeggen.”

Van dit soort portiekflats zijn er in Pendrecht zo'n twee- à drieduizend. “De corporatie wilde de flats eigenlijk slopen, want die had al zo veel van deze dingen. Maar monumentenzorg Rotterdam brak een lans voor deze blokken, die als geen ander het ideeëngoed van Lotte Stam-

Beese uitdrukken. Er zijn niet zo heel veel monumenten natuurlijk in Rotterdam, dus maakt men zich heel erg druk om de naoorlogse productie. Gelukkig.”

[2]

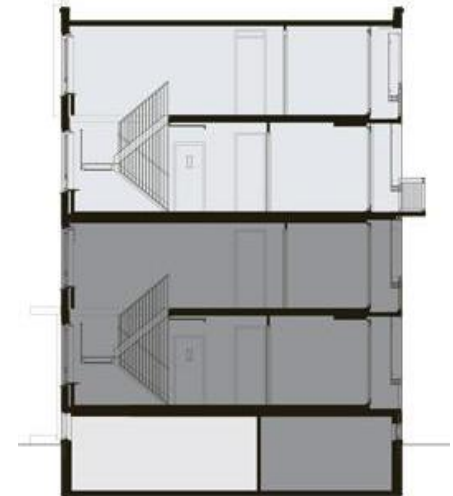
De uitkomst was een compromis: de corporatie wilde de panden wel handhaven, maar zou ze ontwikkelen voor de verkoop. Dit heeft in grote mate de aanpak bepaald: intern mocht zo weinig mogelijk veranderd worden (door de geringe afmetingen konden de prijzen van de huizen laag blijven), en ter wille van de verkoop van de woningen was een aantrekkelijke entree belangrijk. Het heeft geleid tot een bescheiden aanpak: de gevel werd opgeknapt, de kozijnen werden vervangen en oorspronkelijke kleuren werden teruggebracht. Slechts op de benedenverdiepingen werden aanpassingen van de plattegrond gedaan. [2]

Een voorbeeld van een ingrijpender aanpak, eveneens in Pendrecht, zijn acht portiekblokken aan de Middelharnis- en Melissantstraat. “Het is een wat verder gaand project. Waar ik eigenlijk zelf, als u het mij vergeeft, best trots op ben. Wat je nog allemaal met zo'n ongelofelijk doodgewoon portiekblokje kunt doen.”

De woninkjes van 55 m², “kraak-nochsmaak eigenlijk”, stonden in 2007 op de nominatie om gesloopt te worden. Toch was er iemand bij de corporatie die aan Van Schagen vroeg of een aantal panden niet gebruikt kon worden om een deel van de nieuwbouw in te accommoderen. Renoveren van de bestaande gebouwen geeft namelijk minder sloopafval, gaat sneller en is goedkoper. “Cultuurhistorie was niet het thema waarop deze beslissingen werden genomen, maar *enfin*. We hebben een *quick scan* gedaan in het gebied en kwamen uit bij deze smalle, bijna onooglijke portiekflatjes. Want wat blijkt nou, en dat is niet zo heel ingewikkeld hoor, 55 m² keer twee is 110 m², een perfecte oppervlakte voor een vier-kamer woning die nog enigszins betaalbaar is.” [3]

De woningen werden verticaal samengevoegd door lichte, ruimtelijke trappenhuisen te maken op de plek van de oorspronkelijke, 1.70 meter brede keukentjes. “Hier maak je van een rottig probleem, die keuken waar je niks mee kan, de kracht van de woning. Dat zijn

van die kleine vondsten waar je zo, ja, bijna diepgelukkig van kan worden.”

[3]

De missie van Van Schagen om de kwaliteiten van de vooroorlogse voorraad voor het voetlicht te brengen is niet onsuccesvol gebleken. Een aantal straten verderop stond precies het zelfde type blokken, eveneens op de nominatie om gesloopt te worden. “Twee weken geleden hebben we ook die blokken opgeleverd, volgens precies het zelfde recept. “